

Hemlig dataavläsning - ett viktigt verktyg i kampen mot allvarlig brottslighet (SOU 2017:89)

Inledning

Säkerhetspolisen har bl.a. ansvar för att förebygga, förhindra och utreda brott som avser Sveriges säkerhet och för att bekämpa terrorism. Som utredningen konstaterar har de senaste årens tekniska utveckling liksom brotts- och samhällsutveckling i övrigt inneburit att de brottsbekämpande myndigheterna inte längre kan ta del av många av de uppgifter som man tidigare fick del av genom användande av straffprocessuella tvångsmedel. I betänkandet slås fast bl.a. att den kraftigt ökade användningen av kryptering innebär att de brottsbekämpande myndigheterna bara kan läsa av mindre än tio procent av den datakommunikation som idag får avlyssnas eller övervakas (s. 211).

Säkerhetspolisen välkomnar därför att hemlig dataavläsning införs som en metod för att möjliggöra inhämtningen av de uppgifter som redan nu får hämtas in med öppna eller hemliga tvångsmedel men som med i dagsläget tillgängliga metoder kan vara i princip omöjliga att ta del av.

Säkerhetspolisen vill i övrigt framföra följande synpunkter med anledning av betänkandet.

10.5.4 Platskrav vid avläsning eller upptagning av kameraövervaknings- eller rumsavlyssningsuppgift

Enligt nuvarande bestämmelser i rättegångsbalken kan hemlig kameraövervakning användas vid förundersökning för att övervaka en plats i syfte att fastställa vem som skäligen kan misstänkas för brottet (se 27 kap. 20 c §). I underrättelseverksamhet får hemlig kameraövervakning avse en plats där den för tvångsmedlet aktuella personen kan antas komma att uppehålla sig eller en plats där den brottsliga verksamheten kan antas komma att utövas eller en nära omgivning till denna plats (se 3 § preventivlagen).

Datum
2018-03-05

Diarienummer
2017-27209-2

Brottsbekämpande myndigheter har fört fram till utredningen att det finns behov av hemlig dataavläsning för att genom en utrustnings kamera eller mikrofon kunna identifiera en misstänkt person och i samband med detta beskrivit i vilka situationer åtgärden skulle kunna användas (se s. 215 och 230, typfall 25). Det lagförslag (4 § andra stycket) som utredningen har lämnat innehåller dock inte någon bestämmelse som tillåter det, vilket enligt Säkerhetspolisens mening utgör en stor brist. Det framstår som att utredningen inte närmare har analyserat den behovsbeskrivning som förts fram, eftersom man endast i en fotnot anmärkt att det är svårt att se hur hemlig dataavläsning skulle kunna användas för att läsa av eller ta upp uppgifter enligt 27 kap. 20 c § rättegångsbalken (se s. 353 f., fotnot 14).

10.6.4 Hemlig dataavläsning i inhämtningslagsfallen

Enligt 2 och 3 §§ inhämtningslagen gäller som krav för inhämtning av vissa uppgifter om elektronisk kommunikation att åtgärden ska vara av *särskild vikt* för att förebygga, förhindra eller upptäcka viss i paragraferna närmare angiven brottslig verksamhet. Eftersom hemlig dataavläsning i huvudsak är en metod för att verkställa de hemliga tvångsmedel som det redan i dag finns lagstöd att besluta om har utredningen haft som utgångspunkt att när hemlig dataavläsning ska få användas för att läsa av eller ta upp uppgifter som får hämtas in efter tillstånd till andra hemliga tvångsmedel bör motsvarande möjligheter och krav gälla för hemlig dataavläsning som gäller för de "bakomliggande" tvångsmedlen (s. 346 och 360).

Det är mot den bakgrunden svårt att förstå varför utredningen ansett att det finns skäl att ställa högre krav på åtgärdens betydelse och lagt fram ett lagförslag om att åtgärden måste vara av *synnerlig vikt* för att hemlig dataavläsning ska få användas i motsvarande inhämtningsfall (se föreslagna 10 §).

Enligt Säkerhetspolisens mening saknas det anledning att frångå den redovisade huvudprincipen varför det vid hemlig dataavläsning i inhämtningsfallen bör vara tillräckligt att åtgärden är av särskild vikt.

Säkerhetspolisen vill även klargöra att de uppgifter som får hämtas in med stöd av den föreslagna 10 § inte omfattar kommunikationsavlyssningsuppgifter vilket angetts i betänkandet (se s. 368, tredje stycket) utan kommunikationsövervakningsuppgifter och lokaliseringssuppgifter.

10.8 Tillträdestillstånd

Enligt 12 § i lagförslaget ska den verkställande myndigheten kunna få ett särskilt tillstånd, s.k. tillträdestillstånd, till den plats där informationssystemet finns för att kunna installera tekniska hjälpmedel. Som exempel på platser som ett sådant tillstånd skulle kunna omfatta anges bostäder, arbetsplatser och föreningslokaler (s. 533).

Datum

2018-03-05

Diarienummer

2017-27209-2

Det är tänkbart att det i vissa fall kan vara möjligt att på distans, exempelvis via ett switchskåp i källaren till ett flerbostadshus, installera ett tekniskt hjälpmedel för att komma åt trafikflödet till utrustningen utan att behöva göra fysiskt intrång i den lägenhet där utrustningen befinner sig. En sådan åtgärd (intrång i en källarlokal) innebär vanligtvis ett mindre integritetsintrång än ett intrång i en bostad. Eftersom förutsättningarna kan variera från plats till plats och det kan vara svårt att känna till dessa på förhand är det viktigt att tillträdestillståndet inte ges en för snäv tolkning eller begränsad räckvidd.

10.9.5 Möjlighet för åklagare att fatta interimistiska beslut

I utredningen föreslås att åklagaren under vissa förutsättningar ska få fatta interimistiska beslut om hemliga dataavläsning (se föreslagna 14 §). I samband med detta kan åklagaren också besluta om tillträdestillstånd till den plats där det finns särskild anledning att anta att informationssystemet finns (s. 540). Som bestämmelsen är utformad utgör tillträdestillståndet en del av beslutet om hemlig dataavläsning och fattas i samband med detta.

Om beslutet om hemlig dataavläsning avser information som finns i en elektronisk kommunikationsutrustning som kan förflyttas, t.ex. en mobiltelefon, kan det tänkas att det under en tillståndsperiod uppstår ett behov av att fatta ett nytt beslut om tillträdestillstånd utan att det för den delen finns skäl att ändra det befintliga beslutet om hemlig dataavläsning. Ett sådant behov skulle exempelvis kunna uppstå när ett beslut om hemlig dataavläsning av en mobiltelefon har förenats med ett tillträdestillstånd till den misstänktes bostad och den misstänkte tar med sig mobiltelefonen från bostaden och låser in den i ett förvaringsskåp på arbetet. För att kunna verkställa beslutet om hemlig dataavläsning skulle i så fall ett nytt beslut om tillträdestillstånd till förvaringsskåpet behöva fattas. Som lagförslaget är utformat framgår det inte uttryckligen att ett beslut om tillträdestillstånd kan fattas separat och skiljt från ett beslut om hemlig dataavläsning. Det bör därför tydliggöras att detta kan ske. Eftersom det kan uppstå behov av att fatta sådana beslut mycket skyndsamt bör åklagaren även ges en interimistisk beslutanderätt (jfr föreslagna 14 §).

10.12.2 Medverkan vid verkställighet

Utredning har övervägt att införa en lagreglerad skyldighet för de operatörer som tillhandahåller allmänt tillgängliga kommunikationsnät att medverka vid verkställighet av hemlig dataavläsning men stannat vid att föreslå en möjlighet till detta.

Som konstaterats i det särskilda yttrandet från de experter som representerat brottsbekämpande myndigheter är endast en möjlighet, och därmed en valfrihet, för operatörerna att medverka inte tillräckligt (s. 594). Avsaknaden av en lagreglerad skyldighet kommer att starkt begränsa möjligheten att verkställa hemlig dataavläsning och i vissa fall innebära att det blir omöjligt. En utebliven medverkansskyldighet kommer vidare att medföra såväl

Datum

2018-03-05

Diarienummer

2017-27209-2

minskad operativ förmåga som ökad risk för att verkställigheten röjs. Det kommer även att innebära ökade kostnader för verkställande myndigheter eftersom de behöver utveckla egen teknik för att ersätta operatörens medverkan. Eftersom hemlig dataavläsning i huvudsak är en verkställighetsmetod för sådana hemliga tvångsmedel som operatörerna är anpassningskyldiga för förefaller det naturligt att i vart fall föreskriva en skyldighet för operatörerna att medverka.

Det är därför Säkerhetspolisens uppfattning att en medverkansskyldighet ska införas i lagen. Säkerhetspolisen delar också den uppfattning som Polismyndigheten framfört i sitt remissyttrande om att det finns skäl att i föreskrifter reglera nivåerna för ersättning till den operatör som ska medverka vid verkställigheten.

12.1.2 Ekonomiska konsekvenser av förslaget om hemlig dataavläsning

Det har i betänkandet framhållits att hemlig dataavläsning bedöms vara en kostsam metod och de ökade kostnaderna för de brottsbekämpande myndigheterna som ska verkställa åtgärderna har beräknats till ca 100 miljoner kronor årligen (s. 489 f.). Enligt utredningen bör kostnadsökningarna rymmas inom de befintliga anslagen eller finansieras genom omfördelning av befintliga anslag inom de utgiftsområden som träffas.

För närvarande pågår arbete med att bl.a. undersöka vilken teknisk lösning som skulle kunna användas för att genomföra metoden, kostnaderna för en sådan och samordningen med övriga berörda myndigheter. Mot denna bakgrund är det ännu för tidigt att ha en mer precis uppfattning om kostnaderna. Enligt Säkerhetspolisens bedömning beräknas dessa i vart fall inte understiga den av utredningen angivna nivån. Säkerhetspolisen vill i detta sammanhang framhålla att myndigheten i dag inte har möjlighet att finansiera verkställighetskostnaderna inom befintlig anslagsram utan att göra avkall på annan verksamhet. Även om samordning sker inom rättsväsendet kommer kostnaderna för Säkerhetspolisens del inte att kunna täckas med nuvarande anslag då myndigheten kan behöva finansiera upp till en tredjedel, och kanske mer, av de beräknade kostnaderna. Om den kostnadsökning som hemlig dataavläsning innebär ska rymmas inom befintliga anslag kommer annan verksamhet att behöva bortprioriteras, vilket kommer att få mycket negativa konsekvenser för andra verksamhetsområden. Det är därför nödvändigt att Säkerhetspolisen tillförs ytterligare anslagsmedel.

Datum

2018-03-05

Diarienummer

2017-27209-2

Detta yttrande har beslutats av säkerhetspolischefen Klas Friberg. I den slutliga beredningen har även chefsjuristen Per Lagerud och seniora strategiska rådgivaren Kurt Alavaara deltagit. Föredragande har varit verksjuristen Marie-Louise Dock Collin.

Klas Friberg

Marie-Louise Dock Collin